

УДК: 37.041-047.22-057.875
© Касіянець С.Е., 2015р. <http://orcid.org/0000-0001-7837-6954>

С. Е. Касіянець

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УНІВЕРСИТЕТІ

Стаття присвячена проблемі формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки в університеті. Підкреслюється необхідність розробки дидактичного забезпечення процесу розвитку вмінь самоосвітньої діяльності економістів. Обґрунтовані основні етапи формування самоосвітньої компетентності фахівців економічного профілю: організаційно-підготовчий, теоретично-орієнтаційний, дієво-виконавчий та контрольньо-діагностичний, кожний з яких орієнтований на розвиток вмінь студентів, необхідних для організації пізнавально-пошукової діяльності. Розкриваються методичні особливості реалізації технології формування самоосвітньої компетентності студентів економічного профілю. Особлива увага приділяється методам і формам навчання, спрямованим на розвиток аналітичних, міжособистісних і комунікативних вмінь студентів, як складових самоосвітньої компетентності фахівця економічного профілю. Виділені основні методи поетапної реалізації процесу формування самоосвітніх вмінь студентів економічного напрямку підготовки, а саме: тренінги, кейс-стаді, дискусії, круглі столи, ділові ігри, проектна діяльність.

Ключові слова: самоосвітня компетентність, професійна підготовка майбутніх економістів, методи навчання, тренінги, кейс-стаді, проектна діяльність.

Статья посвящена проблеме формирования самообразовательной компетентности будущих экономистов в процессе профессиональной подготовки в университете. Подчеркивается необходимость разработки дидактического обеспечения процесса развития умений самообразовательной деятельности экономистов. Обоснованы основные этапы формирования самообразовательной компетентности специалистов экономического профиля: организационно-подготовительный, теоретико-ориентационный, действенно-исполнительный и контрольно-диагностический, каждый из которых ориентирован на развитие умений студентов, необходимых для организации познавательно-поисковой деятельности. Раскрываются методические особенности реализации технологии формирования самообразовательной компетентности студентов экономического профиля. Особое внимание уделяется методам и формам обучения, направленным на развитие аналитических, межличностных и коммуникативных умений студентов, как составляющих самообразовательной компетентности специалиста

экономического профиля. Выделены основные методы поэтапной реализации процесса формирования самообразовательных умений студентов экономического направления подготовки, а именно: тренинги, кейс-стади, дискуссии, круглые столы, деловые игры, проектная деятельность.

Ключевые слова: самообразовательная компетентность, профессиональная подготовка будущих экономистов, методы обучения, тренинги, кейс-стади, проектная деятельность.

The article is devoted to the problem of forming self-educational competence of future economists during professional training at the university. The need to develop didactic system for the development of future economists' self-educational skills is emphasized. The basic stages of formation economists' self-educational competence are grounded, such as: organizational and preparatory, theoretical and orientation, action and executive, controlling and diagnostic, each of which focuses on the development of students' skills, needed to organize cognitive activity. Methodological features of realization the technology of future economists' self-educational competence formation are revealed. Special attention is paid to methods and forms of training, aimed at developing analytical, interpersonal and communication skills of students as components of future economists' self-educational competence. The basic methods of phased implementation of the process of forming future economists' self-educational abilities, such as trainings, case-study, discussions, round-table talks, role play, project activity are elucidated.

Keywords: self-educational competence, future economists' professional training, teaching methods, trainings, case-study, project activity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес формування самоосвітньої компетентності економістів є неперервним і здійснюється протягом всієї професійної діяльності фахівця, а не лише у межах професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Проте саме в процесі навчання в університеті в студентів необхідно сформувані базові вміння та компоненти, що є складовими даної компетентності задля здатності студентів у майбутньому здійснювати процес самовдосконалення. Процес професійної підготовки майбутніх економістів спрямований на формування вмінь студентів усвідомлено і самостійно працювати з навчальним матеріалом та науковою інформацією, а також готовності підвищувати власну кваліфікацію у майбутньому. У зв'язку з цим для успішної реалізації процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів слід розробити систему дидактичного забезпечення навчального процесу. Саме тому є актуальним аналіз основних методів навчання, що оптимізують процес розвитку вмінь самоосвітньої діяльності фахівців економічного профілю.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема розвитку в студентів самоосвітніх вмінь і навичок розглядається в роботах таких науковців, як: Л. І. Білоусової [2], Н. А. Воропай [4], О. Б. Кисельової [2], Л. В. Теплих [7], Т. Я. Яковець [9]. Особливості формування різних видів компетентностей майбутніх економістів, зокрема, самоосвітньої, є об'єктом досліджень: Н. В. Баловсяк [1], Н. К. Боярчук [3], О. М. Ножовніка [5], Н. П. Сімаєвої [6] та Г. Є. Чепорової [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури засвідчує, що посилення інтересу до розвитку самоосвітніх

вмінь студентів обумовлено новими вимогами сучасного ринку праці до організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Більшість досліджень присвячено розвитку самоосвітніх навичок майбутніх педагогічних працівників, в той час як відсутній системний аналіз методики формування самоосвітньої компетентності студентів економічного профілю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка методичного забезпечення процесу формування самоосвітніх умінь студентів у системі професійної підготовки фахівців економічного профілю.

Завдання дослідження:

- вивчити стан досліджуваної проблеми у науково-методичній літературі;
- виділити компоненти самоосвітньої компетентності майбутнього економіста;
- визначити основні методи формування самоосвітніх умінь студентів економічного профілю в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз вітчизняних досліджень (Л. І. Білоусової [2], Н. А. Воропай [4], О. Б. Кисельової [2], Т. Я. Яковець [9]) дозволяє стверджувати, що у педагогічній літературі „самоосвітня компетентність” розглядається як інтегрована здатність особистості самостійно організовувати пізнавальну діяльність, спрямовану на отримання й аналіз інформації з метою неперервного професійного розвитку й самовдосконалення.

Розглядаючи поетапність формування самоосвітньої компетентності фахівців різних напрямків підготовки, слід зауважити, що формування досвіду самоосвітньої діяльності починається зі спроб самостійного цілепокладання і реалізації освітніх намірів, які згодом утворюють власну самоосвітню систему спеціаліста. О. М. Ножовнік [5, с. 11], Л. В. Теплих [7, с. 83], Т. Я. Яковець [9, с. 75] виділяють такі етапи, як: підготовчий, плануючий, виконавчий, контролюючий. Перший етап включає постановку мети, активізацію мотиваційних структур та організацію навчально-освітнього середовища. В ході плануючого етапу відбувається визначення послідовності процесу, розробка методичного та технологічного забезпечення, планування часу. Виконавчий етап передбачає реалізацію поставлених цілей, систематизацію використання прийомів, методів і форм організації роботи. Останній етап, контролюючий, характеризується фіксуванням результатів через різні форми самооцінки, визначенням ефективності розроблених навчальних методів і коригуванням недоліків.

У зв'язку з цим, реалізація мети формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів, а саме навчання студентів раціонально конструювати власну пізнавально-пошукову діяльність, в рамках даного дослідження здійснюється протягом чотирьох етапів: організаційно-підготовчого, теоретично-орієнтаційного, дієво-виконавчого та контрольо-

діагностичного. Кожний етап формування самоосвітньої компетентності визначається сформованістю певних вмінь і якостей та досягненням певних критеріїв формування самоосвітньої компетентності фахівців економічного профілю.

Дидактичне забезпечення процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів передбачає застосування імітаційних, проектних, дослідницьких, ситуаційних, інтерактивних та ігрових методів навчання, що включають: проведення тренінгів, орієнтаційних зустрічей; організацію кейс-стаді, ділових ігор, дебатів, круглих столів; участь студентів у науково-дослідній роботі, проектній діяльності; виконання вправ, орієнтованих на розвиток аналітичних, інформаційно-пошукових, комунікативних і міжособистісних вмінь студентів економічного профілю.

Реалізація організаційно-підготовчого етапу, що передбачає формування стійкої позитивної мотивації, відбувається під час організації диспуту *«Чому я віддаю перевагу: самостійній чи аудиторній роботі?»*, дебатів *«Шляхи поліпшення моєї освіти»*, модерації *«Якою я бачу свою майбутню професію?»*, адаптаційного тренінгу для студентів першого курсу; круглого столу *«Проблеми економіки України і регіону»*, ділової гри *«Аналіз»*, кейсу *«Започаткуй власний бізнес»*, міні-тренінгу *«Професійні вміння, які визначають успішність самоосвітньої діяльності»*; під час проведення зустрічей з представниками провідних компаній.

На другому, теоретично-орієнтаційному, етапі формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів реалізуються завдання стосовно засвоєння майбутніми економістами знань та оволодіння вміннями, необхідними для організації самоосвітньої діяльності. Цей процес відбувається під час проведення круглих столів, дискусій; організації ділових ігор; виконання кейс-стаді та низки вправ, що включають складання когнітивних карт і резюмування в рамках вивчення дисциплін циклу професійно-практичної підготовки, а саме: *«Менеджмент»*, *«Маркетинг»*, *«Економіка підприємства»*. З метою формування інформаційно-пошукових та аналітичних вмінь майбутніх економістів, є доцільним використання кейсів за темами *«Ціноутворення»*, *«Кадри підприємства і продуктивність праці»*, *«Ефективний кадровий менеджмент»*; ділової гри *«Інвестиційний портфель»*; круглих столів на теми *«Бізнес-культура в різних країнах»*, *«Глобалізація: за і проти»*. Ефективними є такі вправи, як: створення образів та аналогій; складання структурно-логічних схем, діаграм, систематизуючих таблиць; укладання глосарію фахової термінології, спрямованих на пошук інформації за допомогою Інтернет-мереж. Вміння майбутніх економістів налагоджувати міжособистісні стосунки у групі формуються за допомогою використання таких вправ, як: *«Інтерв'ю»*, *«Опонент»*, *«Дискусія за правилами»*, *«Презентація продукту»*, *«Конфлікт співпрацівника з клієнтом»*; ділових ігор *«Рекламний проект»* та *«Прийняття колективних рішень»*; дискусії *«Шляхи вирішення фінансової кризи в Україні»*,

що сприяють формуванню міжособистісних вмінь студентів як складової самоосвітньої компетентності майбутніх економістів, розвиваються вміння діалогічного мовлення, навички творчого мислення та ведення диспуту.

Головною метою третього етапу є процес переходу сформованих самоосвітніх вмінь, як складових самоосвітньої компетентності, у самоосвітні навички та готовність до активного застосування самоосвітніх вмінь у процесі професійної діяльності. Реалізація даного завдання здійснюється за допомогою використання таких форм роботи, як: участь економістів у проектній і дослідницькій діяльності, позааудиторних заходах (олімпіади, конкурси); організація круглих столів і диспутів; робота над кейсами. Загальними цілями проектної діяльності на даному етапі є формування вмінь планувати і реалізовувати роботу стосовно майбутньої спеціальності; умінь самостійного пошуку шляхів досягнення цілей, навичок ведення дискусії. Перевагою даного методу не є кінцевий результат, а орієнтація на організацію процесу досягнення цього результату. Даний вид діяльності мотивує творче ставлення до справи та готовність студентів до взаємодії в колективі. Наприклад, для студентів суміжних спеціальностей напряму підготовки «Економіка і підприємництво», а саме: «Фінанси і кредит зі знанням іноземної мови» та «Облік і аудит», доцільно організувати спільний проект щодо аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених на реалізацію національних проектів. Робота над проектом потребує використання статистичних даних, прогнозування результату, бухгалтерського супроводу необхідних операцій, оцінку податкового навантаження. Також можуть бути підготовлені дослідницькі роботи спеціалізованого характеру у рамках вивчення дисциплін «Гроші та кредит» та «Фінансовий ринок» на теми: *«Прогнозування розвитку валютного ринку України», «Прогнозування тенденцій розвитку регіональної економіки на прикладі Миколаївської області».*

Четвертий, контрольний-діагностичний, етап спрямований на формування вмінь студентів економічного профілю проводити моніторинг самоосвітньої діяльності та самоаналіз результатів її виконання. Реалізація основної мети даного етапу здійснюється за допомогою таких заходів, як: участі студентів у діловій грі *«Особистий рахунок»*, захист науково-дослідних робіт, публікація статей, створення «паспорту самоосвітньої компетентності», складання портфоліо. Формування рефлексивних вмінь доцільно виконувати в ході отримання власного досвіду організації самоосвітньої діяльності, використовуючи різноманітні форми і методи навчання: виконання студентами аналізу власної навчальної діяльності за підсумками практичного заняття в формі резюме, яке дає змогу фіксувати нові для них практичні навички і наукові факти; систематичне самооцінювання економістами результатів власної пізнавально-пошукової діяльності; взаємоопитування, коментування відповідей одногрупників.

З метою формування вмінь здійснювати самоаналіз результатів пізнавально-пошукової діяльності у процесі неперервного процесу самовдосконалення необхідно створити «паспорт самоосвітньої компетентності», що містить перелік вмінь для можливості економістів проаналізувати власний рівень сформованості даної компетентності. Структура індивідуальної компетентнісної моделі сформованості самоосвітньої компетентності майбутніх економістів включає: визначення професійних вмінь фахівця економічного профілю; характеристику рівнів сформованості самоосвітньої компетентності економістів; блок уточнень і приміток, який заповнюється студентами; таблицю ранжування професійних вмінь за ступенем значущості з точки зору студента та самооцінку розвитку кожного виду вмінь за критеріальною шкалою. Методика портфоліо дозволяє вирішити важливі педагогічні задачі, такі як: розвивати навички рефлексивної і оціночної діяльності майбутніх економістів; прослідкувати динаміку особистісного розвитку студента, у вигляді досягнутих ним результатів у процесі отримання професійної освіти як в кількісному, так і в якісному вираженні; оцінити його освітні досягнення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Поетапний розвиток кожного з компонентів самоосвітньої компетентності зумовлює процес формування вмінь пізнавально-пошукової діяльності в цілому. Методичне забезпечення процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів, запропоноване в рамках даного дослідження, спрямоване на формування здатності студентів ініціативно діагностувати власні навчальні потреби, формулювати навчальні цілі, визначати ресурси для їх втілення, обирати та впроваджувати навчальні стратегії, ефективно розподіляти час, оцінювати навчальні результати.

З метою оволодіння економістами вміннями організації пізнавально-пошукової діяльності, використовуються такі методи, як: проведення орієнтаційних зустрічей з представниками провідних компаній; організація тренінгів, круглих столів, ділових ігор, дискусій; виконання вправ; обговорення кейсів; участь у проектній діяльності, науково-практичних конференціях; публікація статей; захист науково-дослідних робіт.

Впровадження розробленого дидактичного забезпечення процесу формування самоосвітньої компетентності майбутніх економістів вимагає дотримання певних педагогічних умов, виділення яких потребує подальшого детального аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього еконо-міста в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.В. Баловсяк // Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2006. – 334 с.

2. Білоусова Л. І., Кисельова О. Б. Компетентність самоосвіти у сучасних умовах / Л. Білоусова, О. Кисельова // Інформаційні технології і засоби навчання – 2001. – №1(27). – С. 2-13.

3. Боярчук Н. К. Професійна компетентність майбутніх економістів як проблема теорії та практики вищої школи / Н. К. Боярчук // Гуманіт. науки. – 2012. – № 1. – С. 125-133.

4. Воропай Н. А. Формування самоосвітньої компетентності у майбутніх учителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій [Текст]: дис. на здоб.наук.ступеня канд.пед.наук: [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Наталя Анатоліївна Воропай; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2011. – 240 с.

5. Ножовнік О. М. Формування самоосвітньої компетенції майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов [Текст] : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук: [спец.] 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / Олег Миколайович Ножовнік; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К., 2011. – 20 с.

6. Симаева Н. П. Профессиональные компетенции студентов экономических и юридических специальностей: общее и особенное в содержании и условиях формирования / Н. Симаева // Вестник ВолГУ. Серия 6. Вып. 12, 2010. – С. 50-58.

7. Теплых Л. В. Развитие самообразовательной деятельности студентов младших курсов вуза: На материале дисциплин гуманитарного цикла: диссертация кандидата педагогических наук: 13.00.01 / Л. В. Теплых. – Казань, 2005. – 204 с.

8. Чепорова Г.Є. Формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі навчання фахових дисциплін [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика проф. освіти» / Галина Євгенівна Чепорова; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2010. – 22 с.

9. Яковец Т. Я. Комплекс педагогических условий формирования готовности студентов вуза к самообразованию: дис. канд. пед. наук: 13.00.01, 13.00.08 / Т. Я. Яковец. – Курган, 1999. – 175 с.